

Olvasókról, olvasásról, olvasmányról

„Fájdalom, a regényirodalom, noha legalább két század óta virágozik, még Aristotelesre nem akadt. Ennélfogva bátran mondhatja okos és badar a legtökéletesebb vagy korcs terménynek. Sem a magasztaló, sem az ócsárló nem fog elfogadott nézetekből indulni ki s nem fogja magát megértetni.“ Irja Kemény Zsigmond a Pesti Napló 1853. évfolyamában „Élet és irodalom“ címen közölt cikksorozatának egy helyén. Ha Aristotelesre nem is, de bizonytalán akadt az irodalom sok kiművelt elmére és nemes izlésű rostálóra, ki gondosan igyekszik a konkolyt a búzától különválasztani. S bár a határvonalak ma nem olyan élesek, a különböztetés gyakran sokkal nehezebb, mint Kemény Zsigmond idejében, mégis világosan látó szem előtt tévedhetetlenül derül fel a művészi szépség, a komoly, mély emberi érték s vész a megvetés sötétségébe a selejtes, számító, mesteremberi, az irodalom palástjában sunnyogó állirodalom.

Az olvasás szüksége a legprimitív emberben is megvan és megvolt mindig. Lélektanilag alapja ennek a váagnak egyrészt saját életünk érzéseleleit találni fel az olvasott könyvben napvilágra hiva, világosan kifejezve, másrészt más idegen életkebe áthelyezkedve, idegen életet is átélni, annak fozott ütemét, sűrített tartalmát átsajátítani magunkba. Az olvasás lélektanának ez ismert lelki motívumain kívül, azok alatt, lappang még egy sokkal alacsonyabbrendű vágyhajtó erő is: ez a minden esztétikai céltől élszakadt vágya az idegizgalmaknak s az érzéki ingereknek. Ez a szükséglet is természetesen kiváltotta a maga irodalmát. Ez az irodalom is az olvasónak ugyanolyan ősi hajlamára épít, mint az igazi irodalom, de lényegesen könnyebb a dolga, mert sem a stílusra, sem az emberábrázolás szépségére nem kell sokat adnia, elég ha rohanó események sodrába kaphatja olvasóját.

Ez a fajta irodalom is meglehetősen multra tekinthet vissza. A XVI. század képtelen lovagregényeit hatalmas közönség falta. Később, az olvasási kedv nagyobb elterjedésével a kalandos-, érzélgős-, rabló-, lovag- és rémregények a legkedveltebb kultúrába alighogy belecsöppent városi kispolgárság szellemi köréből szedték nagy tömegben áldozataikat. E szellemi, vagyis inkább idegizgalmi igényeknek előzékeny s megbízható kiszolgálása volt ennek az irodalomnak főfeladata. Ezt a célját minden eszközzel valószínűsíteni igyekezett. Már maguk a könyvek címei is fel kellett, hogy korbácsolják az olvasók érdeklődését. E könyvek szerzői legrikább esetben ismeretesek (megnevezve nincsenek) s ma már alig is deríthető ki; de ez nem is volt fontos. A cím beszélt! A cím vonzott! hogy csak néhány régi magyar rémregényt említek:

Farkasölgyi Imre vagy a pozsonyvári kísértő lélek. Pozsony, 1890.

Rózsa István: Vassziklai Fridolin, vagy a baglyok vára, Pest, 1817.

Törpe Péter, kísérteti történet a XIII. századból, Pozsony, 1796.

Wanda: Krakói hercegasszony, vagy a szerelem áldozattjai. Pozsony, 1806.

Antonia de la Rocc, die Seeräuber-Königin. Buda, 1820.

Der Blocksberg, oder der Kopf ohne Mann. Bécs, 1799. stb. stb.

Ez az irodalom természetesen ma is él és virágozik. Rokon címetek ma is garmadával lehetne találni. Olvasóközönsége pedig a dolog természeténél fogva sokkal nagyobb tömegű, mint volt valaha. Az állirodalomnak az irodalom fölött óriásiak a helyzeti előnyei. A tömegszórakozások (a mozi és a színházak egy része) az előkészítési munkájából hőségesen kivesszik részüket. E könyvek olcsósága és kirívó megjelenése elvégzik azután a többit. Ez az irodalom merőben könnyű hatásokban keresi és találja meg biztos érvényesülését. Az iskolázatlan izlésű, tájékozódásra képtelen olvasó lelkét leggyengébb pontján támadja meg, melyen át

legkönnyebb a beosonás: az izgalom-éhség és az érzéki ingerszomj alig őrzött nyílásain. Az egyszerűbb lelki berendezésű ember érdeklődését sokkal könnyebben ragadja meg az erős idegizgalmak, szellemi bódulatot, teljes életfelejtést ígérő állirodalom, mint a halkabb, esztétikai hatásokra törő, szépségeit gyakran csak türelem és fáradság árán feltáró komoly irodalom. De milyen hatáskülönbség van e kettő között! Míg az egyik a minden habituális mérgezést kísérő káros lelki jelenségeket gazdagon termeli ki magából a nagy idegfeszültség visszahatásaképp: kimerültséget, fásultságot okoz, a szellem rugalmasságát összezuzza, elernyeszi, csömört és kedvtelenséget s állandó ingerültséget idéz elő s az így megdolgozott olvasót az „Einführung“, a beleélés, felizgatottság révén előkészíti az olvasathoz hasonló altitódra — addig az igazi irodalom jó hatásai egyénre és tömegekre egyaránt kiszámíthatatlanok: feltáruznak az énnék a leghomályosabb tudatalatti rejtekei, köznapi érzések megszépülnek s a kifejezhetőség világosságát nyerik, a lélek fonyadófényben levő érzés-vegetációja új életre ázik, új szemlélet, új életérzésenergia támad; a fájdalom megszépül, az öröm felfokozódik, szóval az egész én megsokszorozódik.

Természetesen sokat számít az igazi irodalom élvezetében az olvasás módja is. Sajnos, az olvasóközönségnek igen nagy része örökletesen hordja magában a rosszt, a ponyvaszerű olvasás ősi hajlamát: a mohóságot, a sietést, a sem jobbra, sem balra nem néző s gyakran szívesen előre-előre ugró száguldást a történet, a cselekmény fonatán. Hogy az ilyen olvasásnak haszna alig nagyobb az állirodalom, a ponyvaregények olvasásánál, mi sem természetesebb. Aki jó könyv olvasásához fog, nem tehet ellenzőt szeméi elé, hanem nyitott szemmel, kutató értelemmel kell behatolnia a legrejtettebb értékek és szépségek közé is. Ehhez azonban a lelki fegyelmelzetségnek és fegyelmelzethetőségnek bizonyos mértéke multhatatlanul kell. Az olvasás csak úgy mélyülhet művészetté s úgy válhatik művészi élménnyé, ha a tiszta öntudat fénye az olvasmány minden rejtekeibe lehatol s szétterjed a stílus, a szerkezet az ábrázoló erő, mesemondó képesség megnyilatkozásainak legfinomabb részleteire egyaránt.

Az elmondottakból kiviláglik, hogy az ilyen közkeletű megállapítások, mint: „igen művelt ember — rengeteget olvas“, mindjárt-kellő értékükre redukálhatók, ha megkérdezzük: „mit és hogyan?“ A rendszertelen, kapkodó, mindent össze-olvasás még nem kultúra s az irodalmi tágbendő (Vielfrass) réme minden kölcsön- és közkönyvtárnak.

Döschner Pál

